

„RUSZIN VOLTAM,
VAGYOK, LESZEK...”

„RUSZIN VOLTAM, VAGYOK, LESZEK...”

NÉPISMERETI OLVASÓKÖNYV

Szerkesztette

Fedinec Csilla és Cserniczkó István

Charta XXI Egyesület • Gondolat Kiadó
Budapest, 2019

A kiadvány megjelenését a Bethlen Gábor Alap támogatta.

Lektorálta

BÁRÁNY ERZSÉBET

(II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász;
Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza)

SUSLIK ÁDÁM

(Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron)

Technikai munkatársak

DEMETER ANDREA • TÓTH-OROSZ ENIKŐ

Ez a mű a felsőoktatásban használatos tankönyv

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Charta XXI Egyesület, 2019

© Szerzők, 2019

www.gondolatkido.hu

facebook.com/gondolat

A kiadásért felel a két kiadó vezetője

Szöveggondozó Gál Mihály

A kötetet tervezte Lipót Éva

ISBN 978 963 693 792 8

Tartalom

Előszó (<i>Surján László</i>)	9
---------------------------------	---

IDENTITÁS, NYELV, ÖRÖKSÉG

A keresztény világ határán: a Kijevi Rusz	
a 10–13. században • FONT MÁRTA	13
<i>A kelet-európai térség etnikumai</i>	15
<i>A Kijevi Rusz létrejötte, fennállása, virtuális egysége</i>	18
<i>A Rusz délnyugati régiója: Halics–Volhínia 1199–1386</i>	21
<i>A Rusz egységét kifejező intézmény: az egyház</i>	24
<i>Kijevi örökség?</i>	25
A Kárpát-medencei szlávok nyelve a honfoglalás	
korában • ZOLTÁN ANDRÁS	27
<i>A pannóniai szláv dialektusok</i>	29
<i>Mikor kezdődött a szláv–magyar együttélés?</i>	33
<i>Egy új magyar etimológiai szótár kívánalma</i>	38
Ruszkok, rutének, ruszinok vagy ukránok? A lengyel és litván	
fennhatóság hatásai, 1340–1654 • VARGA BEÁTA	41
<i>A Litván-Rusz Nagyfejedelemség (1340–1385)</i>	41
<i>A lengyel–litván perszónáluniótól a reálunióig</i>	
<i>(1385–1569)</i>	44
<i>Az 1569. évi lublini reálunió. A Rzeczpospolita kialakulása</i>	48
<i>Az 1596. évi breszti vallási unió és következményei</i>	56
<i>A mai ukrán területek a 17. század első felében –</i>	
<i>„Ukrajna leírása Moszkóvia határától Erdély határáig”</i>	61
<i>Ukrajna és az ukránok</i>	63

A magyarországi ruszin egyházszervezet kialakulása és fejlődése. Az ungvári unió • MOLNÁR FERENC	65
<i>Az ortodox egyházszervezet</i>	66
<i>A katolikus egyház befolyásának kezdetei</i>	71
<i>Az ungvári unió</i>	74
Ruszinok és zsidók Kárpátalján az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában • KONRÁD MIKLÓS	84
<i>A hegyvidéki akció</i>	85
<i>Kárpátaljai zsidók és nem-zsidók</i>	89
Jászi Oszkár és a ruszinok: a ruszin önrendelkezés esélyei 1918–1919-ben • SZAKÁL IMRE	92
<i>A Magyarországi Rutének Néptanácsa</i>	93
<i>Keleti-Svájc</i>	96
<i>Autonómia vagy gyámság?</i>	100
<i>A ruszin autonómia a gyakorlatban</i>	105
Podkarpatszka Rusz eszméje a Csehszlovák Köztársaságban és a nyelvi viszonyok • CSERNICSKÓ ISTVÁN – FEDINEC CSILLA	117
<i>A csehszlovák állam és Kárpátalja</i>	118
<i>A csehszlovakizmus</i>	120
<i>Hogy került a ruszin többségű Podkarpatszka Rusz az új államhoz?</i>	122
<i>Prága viszonya a helyi nyelvhez</i>	125
<i>A nyelvi polémia és következményei</i>	130
<i>A nyelvi vita az oktatásban</i>	133
Teleki Pál és Kárpátalja • ABLONCZY BALÁZS	138
<i>Alapok</i>	138
<i>A sorsdöntő év</i>	140
A „magyar-oroszok” kérdése • CSERNICSKÓ ISTVÁN – FEDINEC CSILLA	147
<i>A Kárpátaljai Kormányzóság</i>	148
<i>Hivatalos kétnyelvűség a Kárpátaljai Kormányzóságban</i>	154
<i>A ruszin nyelv és a geopolitika</i>	159
<i>Nemzetiségi oktatásügy</i>	164
<i>A ruszin nyelvtan kérdése</i>	166
<i>A magyar-orosz nyelvváltozat jellemzőiről</i>	170
<i>A Kárpátaljai Tudományos Társaság</i>	174

A lengyelországi lemkók a 20. században: a kitelepítésektől az etnikai újjáéledésig • LAGZI GÁBOR	178
<i>Kisebbségi létben a független Lengyelországban</i>	180
<i>A lemkó szétszórattatás évei: 1944–1947 és ennek következményei</i>	185
<i>Az újjászületés és újjászerveződés jegyében: lemkók 1989 után</i>	190
<i>„Belga identitás” és „kis haza”</i>	193
Ruszinok Szlovákiában • HALÁSZ IVÁN	196
<i>A két világháború közötti időszak</i>	196
<i>A második világháború után és a szocializmus alatt</i>	199
<i>Ruszinok 1989 után</i>	202
<i>A ruszin alapú politizálás Szlovákiában</i>	204
Ruszin nemzetiségi önkormányzatiság a rendszerváltás utáni Magyarországon • DOBOS BALÁZS	208
<i>Történeti előzmények</i>	208
<i>A ruszin nemzetiség a népszámlálások tükrében</i>	211
<i>A kisebbségi elismeréshez vezető út</i>	214
<i>A ruszin kisebbségi önkormányzatiság intézményesülése</i>	217
<i>Részvétel az Országgyűlés munkájában: a ruszin nemzetiségi szószóló választása</i>	225
<i>A ruszin nemzetiségi önkormányzatok főbb működési területei</i>	227
Szeparatizmus vagy valami más? A kárpátaljai ruszin nyelv(járás) átértékelése • CSERNICSKÓ ISTVÁN	228
<i>Ruszin reneszánsz Kárpátalján</i>	229
<i>A nyelv mint áru</i>	233
<i>A ruszin nyelv megítélése a mai Ukrajnában</i>	236
<i>A turizmus mint kitörési pont</i>	239
<i>Jellegzetes ízek és ízes szavak</i>	241
<i>A helyi szláv dialektusok a populáris kultúrában</i>	243
<i>A kárpátaljai nyelvjárások és a magas kultúra</i>	244
<i>A dialektusok a politikai kampányokban és a közterületi reklámokban</i>	246
<i>Politika és identitás</i>	247

Ruszinok a változó posztszovjet geopolitikai térben • BOTTLIK ZSOLT – PETE MÁRTON	257
<i>Fantomhatárok a posztszovjet térségben</i>	258
<i>Ruszinok: a negyedik keleti szláv csoport?</i>	262
<i>Lehetséges utak</i>	268
<i>A ruszinok településterülete az ezredfordulón</i>	269

POSTE RESTANTE

Olvasmányok

A rutének • BONKÁLÓ SÁNDOR	273
II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai • (Részletek)	275
A nemzeti ébredés kezdetei Kárpátalján • AVGUSZTIN VOLOSIN	280
A magyar oroszokról • SZABÓ ORESZT	287
Ady halotti maszkjával vándorolva • JÓCSIK LAJOS	290
Kárpátalja a magyar hazában • CS. SZABÓ LÁSZÓ	300
Az Északkeleti-Felvidék • CHOLNOKY JENŐ	304

Előszó

Ruszinok, rutének, rusznyákok, rusznákok, kárpát-oroszok, kárpát-ukránok, magyaroroszok. E soknevű nép modern értelemben vett nemzetté válása a 19. század második felében kezdődött. Hogy évszázadok óta a Magyar Királyság északkeleti szegletében (is) éltek, azt a Rákóczi-szabadságharcban való részvételük miatt jól tudjuk. A „gens fidelissima” [a leghűségesebb nép] még a latin tudás elvesztése után is ismert kifejezés. Ennél sokkal többet viszont csak kevesen tudnak róluk.

Ha a Duchnovics-féle ruszin himnusz¹ kezdetét halljuk – „Kárpátalji ruszin népem / Elég volt az álomból, / Fölötted az ébredésre / Hívó harang most kondul” –, azt hisszük, hogy egy a mai Kárpátalján élő népről beszélünk. Pedig „a Kárpátok hegyei között lakó ruszinok településterülete nem a történelmi határ szerint alakult”.² A „Kárpátalja” szó lényegében csak az első világháború óta jelöli (kis egyszerűsítéssel) a történelmi Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék területét. Ma a nagyvilágban való szétszóródástól eltekintve Ukrajnán kívül lengyel, szlovák, magyar, román és szerb területen is élnek ruszinok, önálló nemzeti mivoltukat Ukrajnán kívül lényegében minden országban elismerik. Ukrajnában a ruszin csak nyelvjárás, amit azok, akik magukat ruszinnak vallják, sérelmesnek tartanak. Ezt a vitát a nyelvészet nem tudja eldönteni.³ A döntnök lehet a politika, de ez nem vezet jóra. Arról, hogy a ruszinok önálló nemzetet alkotnak vagy sem, saját maguk dönthetnek. Ha művelik nyelvüket, ha nemzedékről nemzedékre átadják sajátos kulturális értékeiket, ha él bennük az egymás iránti

¹Népek himnuszai az interneten. <http://nemzetisegek.hu/repertorium/2006/05/Bar11.pdf> (2018-12-01)

²Népesoport a Kárpátok túoldaláról (K.Gy.Cs.) *Európai Utas*, 1993. 3. sz. <http://www.europaiutas.hu/europaiutas/pdf/12.pdf> (2018-12-01)

³Cserniczkó István: Nyelv és/vagy nyelvjárás: nyelvészeti kérdés ez? In: Surján László (szerk.): *Együtt az úton: ruszinok és magyarok*. Nyíregyháza: Charta XXI Egyesület, 2018. 69–70.

felelősség, akkor a ruszin nemzet él és boldogul, akárhány országhatár szabdalja szét szállásterületeiket. A ruszinok helyzete abban tér el más nemzetekétől, hogy nincs ruszin állam. A németek, magyarok, románok és sok más nemzetbeliek is több ország területén élnek, de van egy központ, nevezzük így – anyaország. Hogy mi szunnyad az idő méhében nem tudjuk, s nem is célja ennek a könyvnek, hogy ebben a kérdésben a jövőt faggassa. Múltjuk megismerése viszont egyaránt fontos nekik és a magyarságnak, hiszen a történeteket közösen éltük át.

Évszázadokon át zavartalan volt a ruszin és magyar együttélés. Nyelvüket, szokásaikat meg tudták őrizni, holott szoros kapcsolatban voltak az itt élő többi nemzetekkel, elsősorban a magyarral. Ha egy ruszin népmesében azzal találkozunk, hogy Mátyás király eredetileg szegény ruszin gyerek volt, s innen küzdötte föl magát a királyságba, nehogy kisajátítást kiáltsunk és felháborodjunk. Mátyás olyan mély emléket hagyott nagy birodalma valamennyi népében, hogy igazság osztó szerepét, gáláns kalandjait majd minden itt élő nemzet ismeri és emlékéit a mai napig sajátjaként őrzi. Ha megismerkedünk a ruszin világgal, voltaképp saját történelmünkre és saját kultúránkra vonatkozó ismereteinket is bővítjük. A tisztelt olvasó olyan tudáshoz jut, ami sajnálatosan (még) nem a magyar közművelődés része.

A ruszin kultúra alapos ismerete különösen fontos a velük szoros földrajzi közelségben élő kárpátaljai magyarság számára. Akit nem ismerünk, nem is szerethetünk. Márpedig az egymás iránti tiszteleten és szereteten alapuló ruszin–magyar kapcsolatra, a két nép egymást támogató erőfeszítésére azon a hányatott sorsú vidéken mindkét nép megmaradása érdekében nagy szükség van. Könyvünk ezt kívánja szolgálni a maga egyszerű módján. Ezért ajánlom a régi szóval minden magyarnak és ruszinnak: Tolle, lege! Vedd és olvasd!

Surján László